

РОМАНИТЕ НА ДИМИТЪР ДИМОВ – ПРОЧИТИ В КОНТЕКСТ

Доц. д-р Надежда Стоянова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

„Романите на Димитър Димов. Философско-психологически прочит“ (2023) е заглавието на новопубликувания съвместен труд на Юлияна Стоянова и Светлана Стойчева, който двете авторки са посветили на творчеството на един от най-значимите български белетристи на XX век (Stoyanova, Stoycheva 2024). Изследването излиза сред пространна и сериозна литературоведска традиция върху произведенията на писателя, в която се открояват монографиите на Кръстьо Куюмджиев и Татяна Ичевска, съставителските проекти на Елка Константинова, Мариета Иванова-Гиргинова и Елка Димитрова, документалните проучвания на Алберт Бенбасат, Анна Свиткова и Пламен Дойнов и др.,¹ но и самите текстове на Юлияна Стоянова и Светлана Стойчева, които двете авторки са публикували през последните повече от две десетилетия в научни списания и сборници и са събрали, доразвили и оцелостили в настоящото издание.² Спрямо статиите в съвместната монография ясно се разпознава стремежът за разширяване и усложняване на културните и литературните контексти на Димитър-Димовото романово творчество. Така не само поновому се мотивират някои от съществениите характеристики на произведенията и се осветляват некомментираните в критиката до момента въпроси, но и както се заявява още в началото на труда, се заобикаля полюсната идеологическа матрица, в която нерядко се четат текстовете на писателя. Отличително за изследването е, че литературноисторическият, психоаналитичният и философско-аналитичният подход се съчетават. Но те са обединени от тематичния и интерпретативен модус, изведен в заглавието на втората глава – „Навътре към чуждото“, защото в тази книга е постоянен уклонът към вглеждането навътре, углъбяването, но не в пределно познатия и често матуриртно стереотипизиран автор, а в един едновременно нов, но и съвсем не чужд Димов.

Книгата „Романите на Димитър Димов. Философско-психологически прочит“ се състои от три части и осем глави. В първата част се поставя въпросът за мястото на творчеството на автора в литературния канон, оглеждат се диалозите на произведенията с „високата“ и популярната литература и се осмисля

присъствието на *чуждото* в творбите на автора. Във втората част се предлага психоаналитичен прочит на Димовото творчество, като се стъпва най-разгърнато върху тезите и моделите на Карл Густав Юнг. В третата се поглежда към романите на автора през фокуса на актуалния за европейската литература през 40-те години екзистенциализъм.

Не мога да скрия, че особено пристрастие имам към първата част на книгата, и особено към първата глава, в която е водеща идеята да се представи писателят ерудит. За целта се започва от систематичното и пунктуално описание на Димитър-Димовата библиотека, включваща философско-естетически книги, културна периодика, четива по естествени науки, значими европейски романи, излизали в голямата си част в поредици преди Втората световна война – „Мозайка от знаменити съвременни романи“, „Всемирни романи“, „Бисери“, „Любими романи“, „Златни страници“, „Златни зърна“. В изследването се посочват имената на десетките автори, формирали почерка и художествената идеология на писателя, но и проговарящи през героите му, като същевременно се откроява и културната значимост на редица фигури, сред които Франсоа Мориак, Олдъс Хъксли, Морис Бедел, Стефан Цвайг, Йохан Бойер, Кнут Хамсун и др. Винаги сме били съзнателни за отлагащите се контексти на европейската литература от първата половина на XX век в романите на Димов, но сега аргументирано, с имена на писатели и с конкретни литературни факти, можем да говорим за тази особеност на авторовото повествование. Списъкът на тези автори и книги разширява полето на междутекстови връзки, в които творчеството на автора може да бъде разглеждано, от една страна, в научноизследователски план, а от друга – в посока на разнообразяването на диалогичните прочити, които се задават на учениците в настоящата учебна програма.

Изследването предполага и откриването на нишките, водещи към междувоенната българска литература и култура. Разгърнати са индиректните културологични дебати, в които Димитър Димов влиза, а особено отчетливо е разпознаването на опозицията свое – чуждо. Изведен е още диалогът между романите на Димитър Димов и текстовете на Борис Шивачев с акцент върху психологически плътната интерпретация на разноетническите герои в екзотичния испаноезичен свят. Редом с това книгата на Юлияна Стоянова и Светлана Стойчева пристъпва и към една от невралгичните точки за българската критика върху автора – способността на Димитър-Димовото повествование да усвоява художествено „чужди езици“³, в това число и такива, които гравитират към тривиалната литература, а сред последните изследователките посочват еротизираният дискурс в текстовете на слабо известните днес автори Славе Езеров, Александър Гиргинов и др. Стоянова и Стойчева обаче не подхождат оценъчно, а аналитично открояват как темите и идеите на популярната култура, пречупени през критичната мисъл на Димитър Димов, могат да се превърнат в основа на „високата“, елитарната, а впоследствие и на класическата литература. Една от заслугите на

труда е притеглянето на различни, не само художествени текстове в аргументацията. Така например декадентските уклони на героите се обосновават през литературните тенденции, но и през интересите на биолозите и физиците от 30-те и 40-те години към различни аспекти на патологичното, за което свидетелства и цитираната в изследването книга на медика Александър Карпаров „Когато любовта е болест“ (1934).

Втората част на монографията търси юнгианските архетипи в белетристиката на Димитър Димов. В тази част се откроява внимателният прочит на изследователките, а тяхната цел не е само разпознаването на културологичната матрица, а и откриването на вариативността на образите и фините отклонения в Димитър-Димовите художествени интерпретации. Очертават се силуетите на емблематичните герои на автора – с тяхното проблематизирано майчинство, но и със специфичния фигуратив, с който те са представени в произведенията. Друг аналитичен акцент е поставен върху несвойствения за българската култура демонично-ленив образ на левантинското, разгръщането на който бих определила като един от приносите на книгата. Вглеждането в архетипите на героя, лечителя, спасителя, на свой ред, позволява на изследователките да осмислят типологията на сближаванията и противопоставянията в човешките взаимоотношенията. Тази типологизация разкрива още нравствено-психологическия крах на персонажите, ярко отклоняващ се в интерпретацията си от идеологизирани еволюционистки разкази както преди 1944 г., така и след това. От методологическа гледна точка, във втората част на книгата следва да се открие мотивирането на тезите през разпознаването на специфични лингвистични характеристики на текстовете.

Сложността на Димитър-Димовите герои може да бъде анализирана не само през фактологията на житейските им избори, а най-вече през отношението им към самите себе си. Авторефлексията, пречупена през екзистенциалисткия трагизъм от края на 30-те, от 40-те и 50-те години, е фокусът на третата част на книгата, а изследователките и тук тръгват от наблюденията върху конкретни лексикални избори на автора, за да разкрият постъпателно обострянето на самоанализа на персонажите във време на криза. 4 Граничните ситуации се оказват интериоризирани и дълбоко интелектуализирани от драматичните Димитър-Димови човеци, а разломът на житейските съдби на героите се превръща в образ на голямата цивилизационна криза на човечеството на прага на Втората световна война и малко след това. Така, ако първата част на изследването разширява литературните контексти на романите, втората и третата част се насочват към техния психоаналитичен потенциал и културно-философската им основа.

С обхватността на своите елегантно и премерено изведени тези изследването на Юлияна Стоянова и Светлана Стойчева предлага функционални интерпретативни посоки към романите, а и индиректно към останалата част от творчеството на автора – към Димовите пиеси и разкази. То задава ключ и към други произве-

дения на българската литература от края на 40-те и първата половина на 50-те години, в които се пречупват тематичните акценти от литературата на 30-те с нарративните особености на творбите от периода след 1944 г. Монографията коригира и допълва знанието ни за творчеството на автора, но най-вече актуализира представата ни за произведенията му като за едно изключително явление в националната ни литература. Трудът предполага литературни разговори, преосмислящи смисловата рамка и добре известните опозиции, които научнопопулярните „разкази“ нерядко твърде лесно налагат върху романите на писателя. Тъкмо поради това вярвам, че читателите на съвместната нова книга на Юлияна Стоянова и Светлана Стойчева няма да са ограничени само до научните среди, а сред тях ще се включат още учители, студенти, ученици, но и онази част от по-широката българска аудитория, заинтригувана от емоционално интензивните и космополитни лица на българския свят, които произведенията на Димитър Димов изобразяват.

Благодарности и финансиране

Това изследване е финансирано от Европейския съюз – NextGenerationEU, чрез Националния план за възстановяване и устойчивост на Република България, проект № BG-RRP-2.004-0008-C01.

Aknowledgments and Founding

This study is financed by the European Union-NextGenerationEU, through the National Recovery and Resilience Plan of the Republic of Bulgaria, project № BG-RRP-2.004-0008-C01

NOTES

1. Вж. Dospoevska 1985; Kuyumdzhiev 1987; Ichevska 2005, Ichevska 2006, Ichevska 2007, Ichevska 2009, Ichevska 2018, Ichevska 2020, Konstantinova, Ivanova-Girginova, ed., 2003; Ivanova-Girginova, Dimitrova, ed., 2012; Benbasat, Svitkova, ed.1992; Doynov, ed. 2011.
2. Вж Stoyanova, Stoycheva 2001; Stoyanova, Stoycheva 2003a; Stoyanova, Stoycheva 2003b.
3. Вж. прегледа на тази идея в българската критика у Ichevska 2005, pp. 34 – 35.
4. Интересно е да се забележи, че в книгата на Стоянова и Стойчева „Културата на осъзнаването“ се осмисля през перспективата на психологизацията и индивидуализацията на Димовите герои, докато в книгата на Бойко Пенчев „Прогресисти и консерватори“ този проблем е разгледан през жанровите трансформации на билдунгсромана в социалистическата литература от 50-те години, според постулатите за която индивидуалното съзнание започва да се полага в „идеологически артикулирана наиндивидуална времева рамка“ (Penchev 2023, p. 73).

ЛИТЕРАТУРА

- БЕНБАСАТ, А., А. СВИТКОВА, съст., 1992. *Случаят „Тютюн“ (на Димитър Димов) 1951 – 1952 г.* София: Св. Климент Охридски.
- ДОЙНОВ, П., съст. 2011: *Другият „Тютюн“*. София: Изток – Запад. ISBN 9789549269727.
- ДОСПЕВСКА, Н., 1985: *Познатият и непознат Димитър Димов*. София: Профиздат.
- ИВАНОВА-ГИРГИНОВА, М., Е. ДИМИТРОВА, ред. 2012. *Димитър Димов век по-късно*. София: Карина-Мариана Тодорова. ISBN 978-954-315-070-0.
- ИЧЕВСКА, Т., 2005. *Романите на Димитър Димов*. Велико Търново: Фабер. ISBN 954-775-401-7.
- ИЧЕВСКА, Т., 2006. Биографиите на чужденеца в романите на Димитър Димов. В: *Класика и авангард. Юбилеен сборник по случай 70-ата годишнина на проф. Иван Сарандев*. София: Боян Пенев, с. 259 – 277. ISBN 954-8712-39-3; 978-954-8712-39-2.
- ИЧЕВСКА, Т., 2007: Романите на Димитър Димов – стратегии на усвояване на романовите традиции. В: *Slovensko-slovanské jazykové, literárne a kultúrne vzťahy. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie 4 – 7 Októbra 2006. Pri príležitosti 10.vyročia bieloruského a bulharského lektoratu na Prešovskej univerzite*. Prešov, с. 432 – 449. ISBN 978-80-8068-557-7.
- ИЧЕВСКА, Т., 2009. Романите на Димитър Димов – стратегии на прочита. *Литературна мисъл*, № 2, с. 100 – 119. ISSN (print) 0324-0495, ISSN (online) 1314-9237.
- ИЧЕВСКА, Т., 2018. Епидемии и власт. В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*. Т. 56, кн. 1, сб. Б, Филология, с. 46 – 57. ISSN 0861-0029.
- ИЧЕВСКА, Т., 2020. Столицата и провинцията в романите на Димитър Димов. В: *Литературната периферия: памет и употреби. Сборник с доклади от Международна научна конференция, проведена в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, 4 – 5 ноември 2019 г.* София: Св. Климент Охридски, с. 177–185. ISBN 978-954-07-5115-3.
- КОНСТАНТИНОВА, Е., М. ИВАНОВА-ГИРГИНОВА, съст., 2003. *Случаят Димитър Димов. Литературни разследвания*. София: Боян Пенев. ISBN 954-8712-03-2.
- КУЮМДЖИЕВ, К., 1987. *Димитър Димов*. София: Български писател.
- ПЕНЧЕВ, Б. 2023. *Прогресисти и консерватори*. София: Св. Климент Охридски, ISBN 978-954-07-5626-4.

- СТОЙЧЕВА, С., Ю. СТОЯНОВА, 2001. Архетипното в романите на Димитър Димов. *Български език и литература*, № 5, с. 23 – 34. ISSN: 0323–9519 (Print), 1314–8516 (Online).
- СТОЙЧЕВА, С., Ю. СТОЯНОВА 2003а: Психологичното в романите на Димитър Димов. В: *Случаят Димитър Димов. Литературни разследвания*. София: Боян Пенев, 2003, с. 30 – 56. ISBN 954-8712-03-2.
- СТОЙЧЕВА, С., Ю. СТОЯНОВА 2003б: Навътре към чуждото – стратегията на едно творчество. *Български език и литература*, № 5, с. 49 – 59. ISSN: 0323–9519 (Print), 1314–8516 (Online).
- СТОЯНОВА, Ю., С. СТОЙЧЕВА 2023: *Романите на Димитър Димов. Философски-психологически прочит*. София: Сонм. ISBN 9786197500486.

REFERENCES:

- BENBASAT, A., A. SVITKOVA, ed., 1992. *Sluchayat Tyutyun (na Dimitar Dimov) 1951 – 1952*. Sofiya: Sv. Kliment Ohridski. [in Bulgarian].
- DOYNOV, P., ed. 2011: *Drugiyat „Tyutyun“*. Sofiya: Iztok – Zapad. ISBN 9789549269727.
- DOSPEVSKA, N., 1985: *Poznatiyat i nepoznat Dimitar Dimov*. Sofiya: Profizdat. [in Bulgarian].
- IVANOVA-GIRGINOVA, M., E. DIMITROVA, ed., 2012. *Dimitar Dimov vek po-kasno*. Sofiya: Karina-Mariana Todorova. ISBN 978-954-315-070-0. [in Bulgarian].
- ICHEVSKA, T., 2005. *Romanite na Dimitar Dimov*. Veliko Tarnovo: Faber. ISBN 954-775-401-7. [in Bulgarian].
- ICHEVSKA, T., 2006. Biografiite na chuzhdenetsa v romanite na Dimitar Dimov. V: *Klasika i avangard. Yubileen sbornik po sluchay 70-ata godishnina na prof. Ivan Sarandev*. Sofiya: ITS „Boyan Penev“, pp. 259 – 277. ISBN 954-8712-39-3; 978-954-8712-39-2. [in Bulgarian].
- ICHEVSKA, T., 2007. Romanite na Dimitar Dimov – strategii na usvoyavane na romanovite traditsii. V: *Slovensko-slovanské jazykové, literárne a kultúrne vzťahy. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie 4 – 7 Októbra 2006*. Pri príležitosti 10.vyročia bieloruského a bulharského lektoratu na Prešovskej univerzite. Prešov, pp. 432 – 449. ISBN 978-80-8068-557-7. [in Bulgarian].
- ICHEVSKA, T., 2009: Romanite na Dimitar Dimov – strategii na prochita. *Literaturna misal*, № 2, pp. 100 – 119. ISSN (print) 0324-0495, ISSN (online) 1314-9237. [in Bulgarian].
- ICHEVSKA, T., 2018. Epidemii i vlast. V: *Nauchni trudove na Plovdivskiya universitet „Paisiy Hilendarski“*. T. 56, kn. 1, sb. B, Filologiya, pp. 46–57. ISSN 0861-0029. [in Bulgarian].

- ICHEVSKA, T., 2020. Stolitsata i provintsiyata v romanite na Dimitar Dimov. V: *Literaturnata periferiya: pamet i upotrebi. Sbornik s dokladi ot mezhdunarodna nauchna konferentsiya, provedena v Sofiyskiya universitet "Sv. Kliment Ohridski", 4 – 5 noemvri 2019.* Sofiya: Sv. Kliment Ohridski, pp. 177 – 185. ISBN 978-954-07-5115-3. [in Bulgarian].
- KONSTANTINOVA, E., M. IVANOVA-GIRGINOVA, ed., 2003. *Sluchayat Dimitar Dimov. Literaturni razsledvaniya.* Sofiya: Boyan Penev. ISBN 954-8712-03-2. [in Bulgarian].
- KUYUMDZHIEV, K., 1987. *Dimitar Dimov.* Sofiya: Balgarski pisatel. [in Bulgarian].
- PENCHEV, B. 2023. *Progresisti i konservatori.* Sofiya: Sofiya: Sv. Kliment Ohridski, ISBN 978-954-07-5626-4.
- STOYCHEVA, S., Yu. STOYANOVA, 2001. Arhetipnoto v romanite na Dimitar Dimov. *Balgarski ezik i literatura*, № 5, s. 23 – 34. ISSN: 0323–9519 (Print), 1314–8516 (Online). [in Bulgarian].
- STOYCHEVA, S., Yu. STOYANOVA 2003a: Psihologichnoto v romanite na Dimitar Dimov. V: *Sluchayat Dimitar Dimov. Literaturni razsledvaniya.* Sofiya: Boyan Penev, 2003, pp. 30 – 56. ISBN 954-8712-03-2. [in Bulgarian].
- STOYCHEVA, S., Yu. STOYANOVA 2003b: Navatre kam chuzhdoto – strategiyata na edno tvorchestvo. *Balgarski ezik i literatura*, № 5, pp. 49 – 59. ISSN: 0323–9519 (Print), 1314–8516 (Online). [in Bulgarian].
- STOYANOVA, Yu., S. STOYCHEVA 2023: *Romanite na Dimitar Dimov. Filosofski-psihologicheski pročit.* Sofiya: Sonm. ISBN 9786197500486. [in Bulgarian].

DIMITAR DIMOV'S NOVELS – READING IN CONTEXT

✉ **Dr. Nadezhda Stoyanova, Assoc. Prof.**

WoS Researcher ID: N-2635-2018

ORCID iD 0000-0001-5599-8398

Sofia University

Faculty of Slavic Studies

Sofia, Bulgaria

E-mail: nadezhdaas@uni-sofia.bg